

ומפרשינן: מאי "סגולה"?

רב הסדא אמר: ספר תורה ללמוד בו, והרי פירות [הלימוד] והקרן קיים.

רבה בר רב הונא אמר: דיקלא [עץ דקל] דאכיל מיניה ⁽¹⁹⁾ תמרי והקרן קיים, אבל לא יתן את המעות ב"עיסקא" שמא יארע בהם דבר תקלה ויאבד. ⁽²⁰⁾

עתה שבה הגמרא לדברי רב שאמר: לא זכתה תורה לאב אלא "שבח נעורים" בלבד.

וכן אמר ריש לקיש כדעת רב: לא זכתה תורה לאב אלא "שבח נעורים" בלבד.

ורבי יוחנן חלק ואמר: אפילו תשלומי פציעה זיכתה תורה לאב.

ומתמהינן: פציעה סלקא דעתך שהאב זוכה בהן?! ⁽²¹⁾

הא אפילו רבי אלעזר דבעי מיניה מרב [לעיל] לא קא מיבעיא ליה [לא הסתפק] אלא בחבלה.

דאפחתה מכספה [שערכה של הבת ירד 19-א לענין מכירה]. והיות ובידו למוכרה, נמצא האב מפסיד כמה שחבלו בבתו, ויש מקום לומר שאף הפסד זה זכתה לו תורה. ⁽¹⁾

משום איבה, שמא לא יעלה לה מזונות, והיות שאינה סמוכה על שולחנו לא תקנו לו חכמים.

19. בפשוטו, הקטן אוכל את הפירות, אך במאירי כתב שהאב אוכל את הפירות עד שיגדיל הבן, וכן הוא בטור תכד יא. [ברמב"ם ד יט איתא שהבנים אוכלים את הפירות וב"בית יוסף" שם כתב להגיה כדברי הטור וראה שם ב"לחם משנה"]. ונראה, דכל הפלוגתא הוי בסמוכין על שולחן אביהם, אבל כשאינם סמוכים פשיטא דהם עצמם אוכלים את הפירות.

20. רשב"ם בבא בתרא נב א. [ובכתב דלא שייך תלמוד תורה לכולי עלמא יקנה דיקלא. נחלקו הפוסקים אם האמוראים חלקו זה עם זה וכמו מי ההלכה, ראה מה שהביא בזה ב"דבר יעקב"].

21. קא סלקא דעתין דדמי צערה ורפואתה לאביה, ועל זה קא מתמה, כיון דמיירי בסמוכה על שלחן אביה, ואבוה לא קפיד במידי דאית לה צערא בגווייה, אם כן אמאי דמי פציעתה לאביה?!

1. רש"י. והנה התוספות [לעיל פז ב ושם הערה 1] כתבו שני ביאורים במאי מיירי רב. האחד:

במידי דלא חסר ביה ואתו להו מעלמא.

והרמב"ן הקשה: לא מצינו אדם מותר משלו אלא ברצונו, וזה עומד ותובע וצווה ואתה אומר שהוא מותר מה שזכתה לו תורה!?

ולפי מה שכתב המאירי שהסוגיא מיירי בסתמא ולא כאשר האב מקפיד, יש לומר דבסתמא ניחא לאב שבתו תקבל את השבת.

ב. בבבא מצינא יב ב אמר רבי יוחנן דמצינא בנו ובתו שאינם סמוכים על שולחן אביהם, הרי היא לעצמם, ובפשוטו אף בבתו הקטנה נאמרו הדברים.

ותמהו הראשונים: מאי שנא משבת שהרי היא לאביה!?

וכתב הרשב"א שתי דרכים. הראשונה: אכן מצינא בתו הקטנה לאביה, אף כשאינה סמוכה על שולחנו [משום איבה ושלא ימסרנה למנוול ומוכה שחין], ורבי יוחנן בבבא מצינא דיבר בבתו הגדולה בלבד [ובבבאי בין גדולים בין קטנים].

והשניה: שאני מצינא משבת; שבת דבת קטנה הויא דאב מן התורה, לפיכך כשאינה סמוכה על שולחנו הרי היא שלו, אבל מצינא דבת, לא הויא של אב אלא מתקנת חכמים

אבל פציעה בעלמא, דלא אפחתה מכספה, שאין בה אלא "צער",⁽²⁾ לא קמיבעיא ליה לרבי אלעזר, ופשיטא לו שהיא הזוכה בתשלומין אלו, ולא אביה, ואיך אמר רבי יוחנן "אפילו פציעה"?!?

אמר [תירץ] רבי יוסי בר חנינא: הא דאמר רבי יוחנן שאפילו פציעה זכתה תורה לאב, מדובר בכגון שפצעה בפניה, ואפחתה מכספה.⁽³⁾

בנערה שאי אפשר למוכרה מודה רבי יוחנן שאין אביה זוכה בנזקה, אך אם הסוגיא עוסקת במה שנפחתה לענין קידושין, הרי האב יכול לקדש אותה גם כשהיא נערה [והיא לא יכולה לקדש את עצמה לדעת רבי יוחנן קידושין מג ב] ואף בנערה יאמר רבי יוחנן שהנזק לאב. והא דבעי רבי אלעזר בבת קטנה, כל שלא בגרה, "קטנה" קרי לה — "פלפולא חריפתא".

ג. כתב ב"קובץ שיעורים" [חלק ב סימן יג אות ג]: יש לחקור בגדר זכות האב בבתו: האם בקטנותה יש לאב זכות עולם בבתו, אלא דכאשר נעשית גדולה פוקעת זכותו. [למכרה לשפחה — משעת נערות, ולענין קידושין ומעשה ידיים — משעת בגרות].

או דמעיקרא אין זכותו של האב אלא לזמן, וה"גדרות" אינה הפקעת זכותו, אלא שכלפי זמן זה מעולם לא זכה בה האב.

ונראה דבהא פליגי אם האב מקבל את מה שפחת כספה לענין להמכר אחרי שתהיה גדולה [כדעת רבי יוחנן לשינויא קמא דתוספות, ולכולי עלמא לשינויא בתרא דתוספות], או שאינו מקבל אלא מה שנפחת כספה לענין להמכר עד שתגדל. אם בשעת קטנותה יש לאב זכות עולם, וכשהיא נעשית נערה פקע זכותו מכאן ולהבא, אם כן הפחת שנפחתה כשהיא קטנה שייך לאביה לגמרי, אך אם נימא דאין זכותו אלא לזמן קטנותה, אם כן הפחת שלאחר זמן זה אינו שייך לאב אלא לבת, והזכות על זמן גדלותה שייך לה גם בשעה שהיא קטנה, ואין האב מקבל אלא נזק של פחת דמיה עד שתהיה נערה ולא עד לעולם.

רב דיבר במה שנפחת כספה לענין להמכר לשפחה. והשני: רב דיבר לענין מה שנפחת כספה לענין קידושין, אבל לענין מכירה מודה רב שהאב זוכה בנזקה. לפי זה רש"י שפירש בעיא דרבי אלעזר מרב במה שנפחתה לענין מכירה סובר כלישנא קמא דתוספות. [ברמב"ן וברא"ש כתוב שנפחת כספה לענין קידושין או שפחות].

2. וריפוי, ולענין בושת אם הוא של אביה כבושת ופגם של אונס ומפתה או דלא דמי להתם, נחלקו הראשונים ראה במלחמות ה' להרמב"ן וב"שיטה מקובצת".

3. א. היות והוא במקום שהפצע ניכר — על פי רבינו יהונתן.

ב. בביאור טעמו של רבי יוחנן כתבו התוספות [פז ב ד"ה אמר ליה] דסבר רבי יוחנן דהואיל ואירע פחיתה זו בנערותה, על כן כולה לאב — אף במה שנפחתו דמיה לענין להמכר לעולם.

ואם נימא דרב איירי במה שנפחתה לענין קידושין, צריך לומר דסבר רבי יוחנן: מה שזיכתה תורה לאב את כסף קידושיה, לאו דוקא קידושין ממש, אלא גם מה שהוא יכול לקבל עבור הסכמתו לקדש אותה, [ראה בתוספות קידושין ג ב ד"ה האב זכאי בשם הירושלמי].

וכתב ב"פני יהושע" [פז א ד"ה בעי] דנפקא מינה בין שני מהלכים אלו בדברי רב, מה יהיה הדין לגבי נערה אליבא דרבי יוחנן. כי אם הסוגיא מיירי במה שנפחתה לענין מכירה,

ומדאמר קרא "איש ואחיו" משמע שתשלום הבושת הוא רק **במי שיש לו "אחיה" בישראל**, שראוי לבא בקהל ה'. **יצא עבד** מכלל דין זה, שאין לו אחיה בישראל, שהרי אסור הוא לבא בקהל ה'.⁽⁴⁾

ורבנן סבירא להו: עבד כנעני אחיו הוא של ישראל **במצות**, שהרי עבד חייב בכל המצות אשר אשה חייבת בהן, ולכן גם הוא נכלל בפסוק "איש ואחיו".⁽⁵⁾

שנינו במשנה: **החובל בעבד כנעני של אחרים חייב ככולן**. רבי יהודה אומר: אין לעבדים בושת.

ומבאר הגמרא: **מאי טעמא דרבי יהודה? דאמר קרא** [דברים כה, יא יב]: **"כי ינצו אנשים יחידיו, איש ואחיו, וקרבה אשת האחד להציל את אישה מיד מכהו, ושלחה ידה והחזיקה במבושיו. וקצותה את כפה [תשלום ממון על הבושת] לא תחוס עינך"**.

והקשו שם בתוספות: אם כן גר ומשוחרר נמי!?! [ואף שבגר אין אחים רק מחמת המציאות שהיותו הוא כקטן שנולד על כן אין לו יחס אל אחיו, ואילו בעבד הוא מצד המהות שנחשב כבהמה, מכל מקום סוף סוף גם לגר אין אחים. וראה ברשב"א בשם יש מפרשים].

וב"ערוך לנר" כתב שיש שני אופנים של "אחיה": גר יש לו אחיה עם ישראל במה שהוא מותר לבא בקהל; ממזר ופצוע דכא יש להם אחיה בישראל במה שיש להם אחים, ודברי רש"י בשני פירושו משלימים זה את זה. [לפי זה גר פצוע דכא אין לו בושת].

ובתוספות כתבו: אין יוצאי חלציו של עבד קרויים אחים [שאינן אלא דומים לבהמה — רשב"א], מה שאין כן בגר [ומשמע שהם הבינו כך בדברי רש"י, וראה ב"שיטה מקובצת" בשם ר' ישעיה].

ג. וזה לשון הראב"ד: יצא עבד שאין לו אחיה, קורבא קאמר, אבל גר יש לו קרבת בנים וקרבת אישות בקרוב אשתו.

5. כתב ב"ספר יראים" סימן קצ: אדם שאינו הגון לא הזהירה עליו תורה לאו ד"לא תשנא את אחיך בלבבך", דאחיה במצות בעינן, וכדאמרין בהחובל דקסברי רבנן דאחיו במצות בעינן. ופירש ב"תועפות ראם" [ס"ק ז] דהיראים

4. א. רש"י. והקשה ה"תורת חיים": אם כן ממזר ופצוע דכא וכל הפסולים לבא בקהל לא יהיה להם בושת!?! [ובתוספות יום טוב העיר דלשון "אחיה" לא משמע לענין ביאת קהל].

ותירץ ב"פני יהושע": כוונת רש"י שהיות ואינו בא בקהל ממילא לא יתכן שלעבד יהיה אח ישראל, שהרי עבד אסור בישראלית, ואף בתו אסורה לישראל, אם כן בכל זרע עבד עד עולם אי אפשר להיות להם אח ישראל, אך כל הפסולים יש להם אחים ישראלים [או להם עצמם — כממזר ופצוע דכא, או בזרעם — כדור שלישי במצרי וככת עמוני שמתרים בישראל].

ויש שפירשו בכוונת רש"י כך: מה שעבד אסור לבא בקהל הוא הוכחה שעבד איננו מקהל ישראל, למרות שהוא חייב במצות, אבל פצוע דכא וכו' הם מ"קהל ישראל", ומה שהם אסורים בחיתון אינו אלא איסור בעלמא. [לשיטת הרמב"ם [איסורי ביאה יב יג] דמשמע שאין עבד אסור מן התורה בישראלית, אם כן לא סבירא ליה כפירוש זה דרש"י].

ב. עוד כתב רש"י. [סנהדרין פו א ובדומה לזה נכתב כאן בגליון]: עבד אין לו אחיה אפילו עם אחיו בני אביו, דכתיב "עם החמור" — עם הדומה לחמור, אינו אלא כבהמה. כלומר, אין לו מציאות של אחיה עם שום אדם.

אחזה אינו קרוי "אחיו", הרי לפי זה הוא התמעט גם מפרשת עדים זוממים, והרי קיימא לן שזוממי עבד כן נהרגין! ?⁽⁶⁾

אמר [תירץ] רבא אמר בשם רב ששת: אמר קרא, בסופו של אותו הפסוק, בעדים זוממים: "ובערת הרע מקרבך" — מכל מקום!

ופרכינן: אלא מעתה, שאמרת, שהטעם של רבי יהודה הוא משום שעבד לא נקרא "אחיו", וכי לדעת רבי יהודה זוממי עבד [עדי שקר שהעידו על עבד כנעני שהוא חייב מיתה, והוזמן], לא יהרגו, דהא כתיב [דברים יט יט]: "ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו", לא ענש הכתוב "עדים זוממים" אלא כשהעידו על מי שקרוי "אחיו", ואם לרבי יהודה עבד שאין לו

והקשה רבי עקיבא איגר: הרי אין זו מסקנת הסוגיא דמכות, דהא בסיפא תנן דעבד גולה ולוקה על ידי ישראל, ואי אפשר לפרש בהזמה דהא עבד פסול לעדות, ומסקינן התם ד"לוקה" היינו דהכאה שאין בה שוה פרוטה, אם כן מאי ראיא מייתי רש"י מהתם! ?

וב"חידושי הרי"ם" תירץ דאף למסקנה רישא מיירי גם בהזמה, דהא סתמא קתני ישראל לוקה על ידי עבד.

ב. תוספות פירשו בכוונת הגמרא דאם זוממי עבד לא נהרגין, ממילא בלא הזמה לא יהרגו את העבד, היות שהוי "עדות שאי אתה יכול להזימה", והיות דקיימא לן בכמה דוכתי [ראה סנהדרין יט א] שעבד נהרג על עבירה שיש בה חיוב מיתת בית דין, על כרחך שיש לעדיו עונש ד"כאשר זמם לעשות לאחיו".

ג. כתב ב"נודע ביהודה" [קמא אבן העזר סימן עד ד"ה עוד]: יש להקשות אמאי לא הוכיחו מן המשנה פז א דעבד שהזיק חייב לשלם כאשר ישתחרר, ולרבי יהודה איך שייך לחייבו ממון, הלא לא שייך לקיים בעדים "כאשר זמם לעשות לאחיו", ועדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות! ?

ויש לומר: בדיני ממונות תיקנו חכמים שאין צורך ב"דרישה וחקירה" וממילא גם אין צורך שתהיה "עדות שאתה יכול להזימה".

סובר: כשם שעבד נחשב "אחיו" היות ואחיו הוא במצות, כך מי שאינו מקיים את המצות לא מיקרי "אחיו".

והנה שיטת הגאונים [ראה אבן העזר קנו ד ובביאור הגר"א אות ז] דהיות ומומר לא נחשב "אחיו" על כן מי שנפלה לפני יבם מומר אינה זקוקה ליבום. וצריך לומר שה"יראים" אינו סובר כשיטת הגאונים הנ"ל, דוכי אטו כל מי שאינו מקיים את המצות לא תהא אשת אחיו זקוקה לו ליבום וחליצה.

וב"חידושי הרי"ם" הוכיח דמומר נחשב "אחיו" מהא דהכשיר רב מומר להכעיס לעדות — סנהדרין כז א, והרי מי שאין לו אחוה פסול הוא לעדות, כמבואר בהמשך הסוגיא, שמע מינה מומר יש לו "אחוה".

6. א. כתב רש"י: אלמה קים לן דעבד כישראל לענין מיתת (בית דין) [זוממין בבית דין — ספרים אחרים] דתנן במסכת מכות [ח ב] וישראל גולה ולוקה על ידי עבד.

כוונת רש"י לאוקימתא דרב אחא בר יעקב שם שהעמיד את הברייתא בישראל שהעיד על עבד שהוא חייב מלקות ואחר כך הוזם העד, דהרי הוא לוקה, ומבואר שזוממי עבד כנעני נענשים והרי הם בכלל "כאשר זמם לעשות לאחיו".

וקושיא זו היא **לדברי הכל**, כי גר, אף לרבי יהודה קרוי הוא "אחיך", היות והוא מותר לבא בקהל.

אלא בהכרח, יש לחלק בענין המלכות, ולומר ששונה דין המלכות, היות **דאמר קרא "מקרב אחיך"**, שמשמע דוקא מ"מובחר שבאחיך" תמנה את המלך. ולפיכך, בין עבד ובין גר אינם ראויים למלכות, כי גם אם הם קרויים "אחיך", בכל זאת הם אינם מ"מובחר שבאחיך".⁽¹⁰⁾

ופרכינן: **אלא מעתה**, לדעת רבנן שעבד קרוי "אחיו", וכי **יהא עבד כשר לעדות?**

דכתיב [דברים יט יח]: **"והנה עד שקר העד, שקר ענה באחיו"**. והרי קיימא לך⁽¹¹⁾ שעבד פסול לעדות. ובשלמא לרבי יהודה, עבד לאו "אחיו" הוא, אבל לרבנן, מנין שהוא פסול!⁽¹²⁾

שאף אם העידו שקר על מי שאין לו "אחוה", הרי הם מתחייבים מדין "עדים זוממין".⁽⁷⁾

ופרכינן: **אלא מעתה**, לדבריך, שרבנן סוברים שיש לעבדים בושת, היות ועבד "אחיו" הוא במצות, וכי לדעת רבנן, האם **עבד יהא כשר למלכות**, שנאמר בה [דברים יז טו]: **"מקרב אחיך תשים עליך מלך, לא תוכל לתת עליך איש נכרי אשר לא אחיך הוא"!**

והרי פשיטא הוא שעבד אינו יכול להיות מלך!⁽⁸⁾

אמרי [תירצו] בני הישיבה: **ולמעמיד** [לדעתך], שאתה סבור שכל הקרוי "אחיך" ראוי הוא למלכות, ומכח זה אתה מקשה שאם נאמר שגם עבד הוא אחיך במצוות כיצד הוא כשר למלכות, **תיקשי לך: גר, אמאי פסול הוא למלכות!**⁽⁹⁾

שהוא "גברא קטילא", ובהכרח דהכא הורגים אותו בית הדין מכח עדות העדים, ודלא כה"נודע ביהודה".

8. ראה סוטה מא א לגבי אגריפס שהיה עבד לדעת תוספות בבא בתרא ג ב ד"ה כל.

9. יבמות מה ב. ובתוספות סוטה מא ב ד"ה אותו סוברים שאין מלך כשר עד שיהיו אביו ואמו מישראל.

10. ב"קובץ הערות" [סימן לו אות י] הסתפק אם הא דבעינן שתהא אמו מישראל הוי דין לעיכובא או רק למצוה ואם עברו והמליכוהו יש לו דיני מלך.

11. לעיל יד ב: ועל ידי עדים בני חורין. ומפרשינן [טו א]: למעוטי עבדים.

12. א. הקשו התוספות: הא ילפינן בכל דוכתא

7. בפשוטו מהכא ילפינן דלא בעינן "אחיו" ממש כמו בכל מקום וסגי במה שהוא אחיו במצות לענין עדים זוממים [מצאנו גם כה אמר אחיך ישראל" כלפי אדום — במדבר כ יד]. וכן כתב ב"אור שמח" [רוצח ב ט ד"ה אחרי] וב"ערוך לנר" [מכות ב א על תוספות ד"ה מעידין].

אמנם ב"נודע ביהודה" [תנינא חושן משפט ז] פירש שהגמרא תירצה שאכן לא שייך עדות על עבד, ורק כאשר הוא הרג בפני בית דין, הורגים אותו בית הדין בלא עדות מדין "ובערת הרע מקרבך" כמו שמבואר בסנהדרין עה א. [דברים אלו מתאימים לפירוש התוספות לעיל הערה 5 ולא לפי מה שנתבאר בשיטת רש"י. וראה עוד ב"אור שמח" שם הסובר שלא יתכן להרוג מטעם "ובערת הרע מקרבך" אלא טריפה

האשה. כי **מה לאשה, שכן היא אינה ראויה** [שייכת] למצות מילה. (14) ולכן, מיגרע גרעה, ואף לעדות היא פסולה.

תאמר בעבד, שהוא ראוי למילה, ומחוייב בה, ובכך הוא עדיף על אשה. ואם כן, יתכן שאף לעדות הוא כשר, על אף שאשה פסולה!?

ודחינן: אין לפרוך "תאמר בעבד שהוא ראוי למילה" ולכן יהיה כשר לעדות.

כי **קמן יוכיח, שישנו במצות מילה, ואף על** פי כן **פסול הוא לעדות.** (15) ואם כן, אף עבד יהא פסול לעדות, למרות שהוא ישנו במצות

אמר [תירץ] עולא: עדות, לא מצית אמרת שיהיה העבד כשר בה, משום **דאיתא פסול עבד לעדות ב"קל וחומר" מאשה:**

ומה אשה, שהיא ראויה לבא בקהל [מותר לה להנשא לישראל], **פסולה לעדות,** דכתיב לענין עדות [דברים יט יז]: "ועמדו שני האנשים", ומשמע שרק "אנשים" ראויים להעיד, ולא נשים.

עבד, שאינו ראוי לבא בקהל [שהרי אסור לו לשאת בת ישראל], **אינו דין שיהא פסול לעדות.** (13)

ופרכינן: אין ללמוד את דין העבד מדין

וב"צפנת פענח" כתב שרש"י לא הכשיר גוי לעדות אלא להיות דיין אם הנדונים קיבלו אותו עליהם. [אך מרש"י גיטין יא א מוכח שגם לגבי עדות הכשיר רש"י, ראה שיעורי רבי שמואל גיטין אות קצב.]

13. ואם תאמר: ממזר יוכיח שהוא אסור לבא בקהל וכשר לעדות, אף אני אביא עבד שיהא כשר לעדות, למרות שהוא אסור לבא בקהל! יש לומר: מה לממזר שכן חייב בכל המצות, לפיכך אף שהוא אסור לבא בקהל, כשר הוא לעדות, תאמר בעבד שאינו חייב בכל המצות לפיכך דין הוא שיהא פסול לעדות — "שיטה מקובצת" בשם הרא"ש.

14. ואף על גב דאשה לא שייכא במצות מילה, מכל מקום פירכא הוא — תוספות.

והרב ר' ישעיה תירץ: הראיה היא ממה שלא צוה הכתוב להטיף ממנה דם ברית — "שיטה מקובצת".

15. א. דכתיב "ועמדו שני האנשים" ודרשינן:

גזירה שוה "לה" — "לה" עבד מאשה, אם כן מאי מקשינן שיהא העבד כשר לעדות, הא כיון דאשה פסולה, אף עבד פסול מגזירה שוה הנ"ל!?

ותירצו: דהך גזירה שוה ניתנה להחמיר על העבד לעשותו כישראל לכל הפחות במצות שהאשה חייבת בהן, אבל לגרעו מאיש ולפסולו לעדות כאשר לא נלמד מהגזירה שוה. [בתוספות רבינו פרץ דחה תירוץ זה מכח הסוגיא בחגיגה ד א וראה בהגהה ל"משנה למלך" מלכים י ז ד"ה הכלל העולה ממ"ש שכתב דלמסקנת הסוגיא יש סיעתא לדברי התוספות הנ"ל.]

ובתוספות רבינו פרץ כתב: לא ילפינן מהאי גזירה שוה אלא דין מצות שהאשה חייבת בהם אבל לגבי מילתא אחריתי לא ניתנה הגזירה שוה, ומשום הכי ליכא למילף פסול עדות מהאי גזירה שוה.

ב. מבואר בסוגיא דמי שאינו "אחיו" אינו כשר לעדות, ומכאן תיקשי על מה שכתב רש"י בגיטין שגוי כשר הוא לעדות ממון כאשר אין חשש שהוא משקר!?! [תוספות, וכן הקשה המרדכי גיטין אות שכד על "ספר החכמה".]

מילה.

ופרכינן: הרי אין ללמוד עבד מקטן. כי **מה לקטן, שאינו מחוייב במצות**, והיות שכן מיגרע גרע, ואף לעדות הוא פסול, **תאמר בעבד, שהוא מחוייב במצות!?**

ודחינן: אין לפרוך כך, כי **אשה תוכיח, שישנה במצות**, ואף על פי כן היא **פסולה לעדות**. אף עבד יהא פסול לעדות, למרות שישנו במצות.

וחזר הדין ללמוד מאשה, ואם תפרוך מה לאשה שאינה במילה, נחזור ונלמד מקטן, ואם תפרוך מה לקטן שאינו במצות, נחזור ונלמד מאשה.

נמצא, **שלא ראי זה בראי זה, ולא ראי זה בראי זה**. כלומר, אין חסרונה של אשה כחסרונו של קטן [שאינו במצות], ואין חסרונו של קטן כחסרונה של אשה [שאינה במילה].

לפיכך, אין החסרון שבכל אחד ואחד גורם את הדין שיהיו פסולי לעדות, אלא ה"צד השוה" [המכנה המשותף] שבהם — הוא הקובע.⁽¹⁶⁾

והרי **הצד השוה** [המכנה המשותף] **שבהן הוא, שכן אינן בכל המצות** אלא במקצתן [אשה מחוייבת בלאוין, ובמצוות עשה שלא הזמן גרמן, וקטן חייב במילה⁽¹⁷⁾] ודינם הוא **שפסולין הם להעיד**.

אף אני אביא את העבד ואלמד מאשה וקטן, שהרי דומה הוא להם בכך **שאינו בכל המצות** אלא במקצתן, ומכאן **שהעבד פסול להעיד**.

ופרכינן: אכתי **מה להצד השוה שבהם שכן אינו איש תאמר בעבד שהוא איש!?** כלומר אמנם למדים אנו מן ה"מכנה המשותף" של אשה וקטן, אך עדיין אין ללמוד עבד מהם, כי אשה וקטן אינם "איש", ואין אני קורא

נאמן?!

ותירץ: נפקא מינה בהא דאיכא קרא לפסול קטן — היכא דאין צריך עדות אלא לקיום הדבר ולא לבירורי מילתא, דאי לאו קרא דקטן פסול הוה אמינא דאף שאין סומכין על דיבורו מכל מקום מיקרי עד כשר לקיום הדבר, כיון שאין צריך לדיבורו. [מדבריו משמע שגם בעדות לקיומי שייך דין עדות שאתה יכול להזימה, וראה עוד מה שכתב שם באות תקפג.]
ג. כתב המאירי: קטן פסול לעדות שהרי אינו בכלל מצות.

16. על פי תוספות לעיל ב א ד"ה לא הרי.

17. רש"י. וכתב בספר "חמדת ישראל" שמדברי

"אנשים" — ולא קטנים. ועוד, כיון דקטן לאו בר עונשין הוא, ואם יזימו את עדותו הוא לא יענש, אם כן פסול הוא לעדות, כי "עדות שאי אפשר להזימה" אינה עדות — רש"י.

והקשה רבי עקיבא איגר על הטעם השני: איך שייך לומר "קטן יוכיח", שהוא פסול לעדות ונלמד ממנו לפסול אשה לעדות, הרי אין כאן פסול בעצמותו של הקטן, אלא דאי אפשר להזים את עדותו, והרי גם עדות של גדול שאי אפשר להזים את עדותו אינה עדות, ואין כאן דין מיוחד בקטן שאינו ראוי להעיד?!

ב. ב"קובץ שיעורים" [בבא בתרא אות תקסו] תמה: אמאי בעינן קרא לפסול קטן לעדות תיפוק ליה דאי אפשר לסמוך על הקטן היות ואינו בן דעת, ואפילו לענין איסורים אינו

בהם: "ועמדו שני האנשים", ומנין לפסול עבד שהוא "איש"? (18)

שפסול הוא לעדות אף שאין מעשיו גרמו לו.

ומהדרינן: **אלא תיתי פסול עבד מגזלן** דראוי לבא בקהל ופסול לעדות, (19) עבד שאינו ראוי לבא בקהל, אינו דין שיהיה פסול לעדות.

ואם תפרוך ותאמר [אם נלמד מאשה]: מה לאשה שאינה במילה ואינה איש, או [אם נלמד מקטן]: מה לקטן שאינו במצות ואינו איש, תאמר בעבד שישנו במילה ובמצות והוא איש. נימא: גזלן יוכיח שישנו במצות והוא איש, ואף על פי כן פסול הוא לעדות, אף אני אביא עבד שיהיה פסול לעדות.

ופרכינן: אי אפשר ללמוד מגזלן, כי יש להשיב על הקל וחומר: **מה לגזלן שכן מעשיו גרמו לו** להפסל לעדות, שהרי עשה מעשים רעים ולכן הוא נפסל, וכי **תאמר** כך אף **בעבד שאין מעשיו גרמו לו** [שלא עשה מעשים שיגרמו לו פסול]?!?

ואף על פי שאי אפשר ללמוד מגזלן לחוד [כי יש לפרוך שכן מעשיו גרמו לו], ולא מאשה וקטן לחוד [כי יש לפרוך שכן אינם איש וכר], מכל מקום יש ללמוד מן ה"צד השוה" [המכנה המשותף] של גזלן ואשה או גזלן וקטן, והוא: שאינם זהירים בכל המצות, הגזלן מפני רשעותו, (20) אשה וקטן מפני שלא נצטוו.

ומסקינן: **אלא תיתי** [תביא, תלמד] פסול עבד בקל וחומר **מגזלן ומחד מהנך** [אחד מאלו שהוזכרו קודם, אשה וקטן].

מר בריה דרבינא אמר: פסול עבד לעדות, אין צורך ללמוד אותו במידת "קל וחומר", אלא מן המקרא עצמו.

כי כאשר תפרוך ותאמר: מה לגזלן שכן מעשיו גרמו לו, נאמר: אשה או קטן יוכיחו שאין מעשיהם גרמו להם, ואף על פי כן פסולים הם לעדות, אף אני אביא עבד

שכן כתובים בהדיא!?

ופירש ב"תורת חיים" דהך פירכא לאו משום חומרא וקולא היא, אלא כיון דשניהם שוים בהך מילתא ששניהם אינם איש, פרכינן פירכא כל דהו, אף אם לאו חומרא היא להיות נפסלים מחמת שאינם "איש", וכדאיאתא בחולין קטז א.

רש"י אלו מוכח שהקטן מקיים מצוה על ידי שאביו או בית דין מלים אותו, כי אם תאמר: מצוותו של אב היא או של בית הדין בלבד, אם כן הקטן אינו שייך לשום מצוה, ואילו ברש"י מבואר שקטן שייך בקיום מצות מילה. [וראה בתוספות ר"ד קידושין כט א שגדר חיובו של האב הוא: **להתעסק במילת בנו**].

19. דכתיב [שמות כג א]: "אל תשת ירך עם רשע, להיות עד חמס". כלומר, אל תשת רשע להיות עד.

18. רש"י. ובספר "תורת חיים" תמה: מאי פירכא היא, הלא אין כאן חסרון במה שאינם "איש", אלא דמהך קרא ילפינן למעט אותם שלא יוכלו להעיד, ואמאי לא נילף עבד מינייהו, וכי אטו כל מקום שבא ללמוד חדא מתרתי שנכתבו להדיא בתורה, נאמר פירכא מה להנך

20. רש"י. וכתב הרשב"א: זה תימה בעיני, שאין זה "צד השוה" שהגזלן מחוייב בכל המצות, אלא שפורק עול בגזל!?

גר, נהי [אמנם] דאין לו חיים למעלה [אינו מתייחס אחר אביו], אבל למטה [ממנו ואילך] יש לו חיים שהרי בנו נקרא על שמו ומתייחס אחריו.

לאפוקי עבד, דאין לו חיים לא למעלה — שאינו קרוי על שם אביו, ולא למטה — שאין בנו נקרא על שמו.

לפיכך, עבד פסול הוא לעדות, אבל גר כשר לעדות.

ומוכיחה הגמרא: דאי סלקא דעתך: גר פסול לעדות, אם כן לכתוב רחמנא ברישא דקרא: לא יומתו אבות על בניהם, ומפרשינן לה לכדאמרינן: לא יומתו אבות בעדות בנים.

ונכתוב רחמנא בסיפיה דקרא: ובנים לא יומתו על אבות, דשמעת מינה תרי: חדא — לא יומתו בנים בעדות אבות, ואידך — מדלא כתיב: "בעדות אבותיהם", אלא "בעדות אבות" שמעת מינה נמי: לא יומתו על פי בנים שאין להם חיים אבות, לאפוקי גר שאינו נקרא על שם אביו.

ועבד נפקא ליה דפסול הוא לעדות, ב"קל וחומר" מגר: ומה גר דלמעלה הוא דאין לו חיים, אבל למטה יש לו חיים, ואף על פי כן פסול הוא לעדות; עבד, שאין לו חיים, לא למעלה ולא למטה, אינו דין שיהא פסול לעדות. (22)

כי אמר קרא [דברים כד טז]: "לא יומתו אבות על בנים" ואנו מפרשים מקרא זה כך: לא יומתו בני אדם על פי עדות של אבות שאין להם חיים בנים [יחס בנים], כלומר אותם שאין בניהם מיוחסים ונקראים על שם אביהם, והיינו עבדים.

דאי סלקא דעתך לפרש את המקרא כדאמרינן במקום אחר [סנהדרין כז ב]: "לא יומתו אבות על בנים", כלומר בעדות בנים, שאין מקבלים עדותו של בן, כדי לענוש את אביו.

אם כן, לכתוב רחמנא: לא יומתו אבות על בניהם, ולא "בנים" סתם, ומאי לשון "בנים" דאמר קרא? שמעת מינה תרתי חדא — לא יומתו אבות בעדות בניהם, ואידך — דלא יומתו על פי עדותן של אבות שאין להם חיים בנים [שאינן בניהם מתייחסים אחריהם].

ופרכינן: אלא מעתה, שאתה דורש את הפסוק לענין עד שאין לו דין יחס, סיפא דקרא: "ובנים לא יומתו על אבות", האם הכי נמי נימא: לא יומתו בני אדם על פי עדות בנים שאין להם חיים [יחס] אבות?

אלא גר האם הכי נמי דפסול הוא לעדות היות וגר אין לו יחס אבות, שהרי אינו מתייחס אחריו אביו? (21)

אמרי [תירצו] בני הישיבה: הכי השתא, וכי גר ועבד דומים זה לזה?!

בן בלאדן" וחזינן דמתייחס אחריו אביו, הני מילי בעודו גוי, אבל כשנתגייר הבן אין הוא מתייחס אחריו אביו, והרי הוא כקטן שנולד — רש"י.

22. יש לתמוה: למאי הוצרך ללמוד פסול עבד

ונראה לפרש שאף הגולן אינו בכלל כל המצות, שהרי פסול לדון, אף אנו אביא עבד שאינו בכל המצות.

21. ואף על גב דכתיב [מלכים ב כ יב] "בלאדן

ומאי טעמא שינה הכתוב את לשונו ברישא?!?

אלא על כרחך יש לדרוש את הפסוקים כך: **מדכתב רחמנא ברישא: "לא יומתו אבות על בנים"**, דמדלא קאמר "על בניהם", משמע: לא יומתו כל אדם, על פי עדות של אבות שאין לו [להם] חיים בנים, כגון עבד שאין בנו קרוי על שמו.

שמע מינה: עבד — שאין לו חיים לא למעלה ולא למטה, הוא הפסול לעדות, אבל גר — כיון דיש לו חיים למטה, כשר לעדות, דאי פסול הוא, תו לא איצטריך קרא למיפסל עבד, דהא נפקא ליה ב"קל וחומר" מגר, כנ"ל.

וכי תימא [אם תשאל]: לכתוב רחמנא בסיפא: ובנים לא יומתו על אבותיהם, למה

לי [מאי טעמא] דכתב רחמנא: "ובנים לא יומתו על אבות", דמשמע: לא יומתו על פי בנים שאין להם חיים אבות, והא אמרת גר כשר לעדות, ומאי טעמא שינה הכתוב את לשונו!?

יש לומר: אידי [אגב] דכתב רחמנא ברישא דקרא: "לא יומתו אבות על בנים", כתב נמו בסיפא דקרא: "ובנים לא יומתו על אבות".

(23)

שינו במשנה: חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב, והם שחבלו באחרים פטורין; העבד והאשה פגיעתן רעה, החובל בהם חייב, והם שחבלו באחרים פטורין, אבל משלמין לאחר זמן: נתגרשה האשה, נשתחרר העבד — חייבין לשלם. [בהמשך הסוגיא פט א מבוארת השייכות אל משנתינו]

חסרון אחד גדול — שהוא מופקע לגמרי מיחס, אם כן אי אפשר לומר גר ועבד שוים, אלא עבד גרוע מגר ובוזה בעיני למידת "קל וחומר" — [כדמצינו במכות ה ב דלחייב על אחותו שהיא בת אביו וגם בת אמו מחמת איסור אחותו בת אביו או אחותו בת אמו, הוא במידת "קל וחומר", כי יש כאן אחוה אחת חשובה יותר].

23. כתב הראב"ד: דרך המקרא לכתוב בסיפא דקרא אידי ואגב לישנא דרישא דקרא, אבל אין דרך המקרא לשנות לשון המקרא ברישא אידי לישנא דסיפא דקרא. לפיכך, לעיל לא תירצנו, דהא דכתב קרא "לא יומתו אבות על בנים" הוא אידי דסיפא. וראה עוד במהרש"א.

אך ב"תורת חיים" כתב: וליכא למימר דלא שייך למיכתב רישא דקרא אידי סיפא, דהא

ב"קל וחומר" מגר, הרי מגופו של מקרא אתה למד לפסול את העבד, שהרי כל שאין לו חיים אבות פסלו הכתוב, ועבד אין לו חיים אבות, שהרי אינו נקרא על שם אביו!?

ונראה דלרווחא דמילתא נקטיה, כלומר דאפילו אם תמצא לומר דלא נפיק מגופא דקרא, מכל מקום אתי בקל וחומר מגר — תוספות.

ובתוספות רבינו פרץ תירץ: מגופיה דקרא לא מצי דריש משום דאי הוה דרשינן ליה מקרא הוה ליה לכתוב על פי בנים שאין להם חיים לא דאבא ולא דברא.

אין כוונתו דלישנא דקרא משמע דחייס בנים יש להם, דאם כן מאי מהני קל וחומר?! אלא יש לבאר דבריו כך: עבד שאין לו חיים דאבא ודברא אינו נחשב שיש לו שני חסרונות לגבי יחוס, באופן שנאמר: עבד פסול לעדות גם מחמת אותו חסרון שיש לגר, אלא יש לעבד

אזל רבי אבא בעל אמו של רב שמואל אמרה למילתא [סיפר את הדברים] קמיה דרב הושעיא, (1) אזל רב הושעיא אמרה קמיה דרב יהודה, אמר ליה רב יהודה: הכי אמר שמואל: האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות, ולהלן מפורש טעם הדבר.

וכשם שהבעל מוציא מיד הלקוחות, כך הוא מוציא ממי שקיבל את הנכסים במתנה, לפיכך יכול רבי אבא להוציא מרב שמואל שקיבל מתנה מאמו — אשת רבי אבא.

אמרוה להא דשמואל קמיה דרבי ירמיה בר אבא, אמר לחו: אף ששמואל אמר שהבעל מוציא מיד הלקוחות, אין הלכה כן, כי אנא

אימיה דרב שמואל בר אבא מהגרוניא הות נסיבא ליה לרבי אבא [בנישואים ראשונים ילדה את רב שמואל לאביו אבא, ואחר כך נישאה בנישואים שניים לאמורא רבי אבא]. (24)

כתבתינהו לנכסי [לאחר שנישאת] (25) לרבי אבא כתבה את נכסי המלוג (26) שלה בשטר] ונתנה אותם במתנה לרב שמואל בר אבא ברה [בנה מנישואין ראשונים] בתר דשכיבא [אחרי שנפטר].

אזל [הלך] רב שמואל בר אבא קמיה דרבי ירמיה בר אבא, אוקמיה רבי ירמיה לרב שמואל בנכסי אמו. ב-פ9

קודם נישואין, לכולי עלמא מתנתה מתנה, ואפילו לאחר אירוסין כמבואר בכתובות עח א.

26. "נכסי מלוג" הם נכסים שמכניסה האשה לבעלה כשהיא נשאת לו. דינם של נכסים אלו הוא שגוף הנכסים שייך לאשה, והבעל אוכל את פירותיהם.

לא מדובר בסוגיין על "נכסי צאן ברזל" [והם: נדוניה שמכניסה האשה לבעלה ורושמים את ערכם בכתובה, ובשעה שהיא מתגרשת או מתאלמנת מקבלת האשה את הנכסים או את ערכם המלא כפי שנרשמו בכתובה], כי נכסים אלו נחשבים כמו שאף גופם של הבעל, ופשיטא שאין האשה יכולה למכרם או לתתם במתנה — כך מבואר בגמרא לקמן פט א.

1. צריך לומר שהיה ידוע להם ענין תקנת אושא, אלא שלא היתה שמועה מבוררת בידם כדי להוציא מרב שמואל, כי אם לא היה ידוע להם ענין תקנה זו, מדוע לא הסכימו לפסקו של רבי ירמיה.

בריש פרקין [פד א] נמי קאמר אידי דבעי למיכתב "כן ינתן בו" כתב נמי "כאשר יתן מום באדם". [ולדעת הראב"ד יש לומר: דהתם לא שני קרא בדיבוריה].

על כן פירש ה"תורת חיים" יותר נוחא לומר שגר כשר לעדות [וסיפא אידי דרישא] מאשר לומר שגר פסול [ורישא אידי דסיפא] שהרי מסברא גר ועבד כשרים לעדות ועדיף לומר שהתורה חידשה רק חידוש אחד — בעבד, מאשר לומר חידוש דין גם בגר.

24. יש אומרים: מבעל אחר דמיקרי אבא הוה לה ההוא מר שמואל, וכוונתה היתה להבריא את נכסיה מבעלה.

ויש אומרים: מרבי אבא בעלה איתיליד לה, וכוונתה היתה להבריא את הנכסים מבני בעלה האחרים — "שיטה מקובצת" בשם גאון. וברש"י משמע כפירוש קמא וכך נתפרש בפנים.

25. רש"י. כי אם היתה כותבת את נכסיה לבנה